

O ATENTATU STJEPANA DOJČIĆA NA KOMESARA IVANA BAR. SKERLECZA 1913.

Ivan Čizmić

Prilikom rođendana Franje Josipa I 18. VIII 1913. održavala se u Zagrebu svečana misa u Prvostolnoj crkvi. Nakon završenog obreda, na glavnom izlazu iz crkve, omladinac Stjepan Dojčić izvršio je atentat na kraljevskog komesara Ivana Skerlecza, ranivši ga u desnu ruku. Kraljevski sudbeni stol u Zagrebu osudio je 26. IX atentatora na šesnaest godina robije.

Dojčićev atentat izazvan je tadašnjim teškim političkim prilikama u Hrvatskoj. Dati objektivnu ocjenu atentata i odrediti koliko je on utjecao na razvoj političke krize u Hrvatskoj, može se pod ovim uvjetima: 1. da se opišu prilike u kojima je Dojčić stvorio odluku o atentatu i istaknu činjenice koje su ga na to potakle; i 2. da se upozna reagiranje na atentat od strane političke javnosti, napose nekih istaknutijih političkih ličnosti

1. Stjepan Dojčić rodio se 1890. u Ludbregu. Izučio je ličilački obrt u Zagrebu i 1909. otišao u USA da ondje potraži posla. Zaposlio se u tvornici automobila u Kenoshi, Wis., ovcem mjestu udaljenom šezdeset kilometara od Chicaga. Tu je proboravio četiri godine, sve do svog povratka u Hrvatsku. Došavši u Ameriku brzo se uključio u bujan politički život američkih Hrvata, sudjelujući u radu gotovo svih hrvatskih organizacija. U Kenoshi bilo je više hrvatskih društava, a u većini njih Dojčić je bio tajnikom (na primjer, u 276. odsjeku »Narodne Hrvatske Zajednice«, koji je nosio ime Sv. Rok). God. 1909. učestvovao je u osnivanju Hrvatskog radničkog pjevačkog društva »Balkan«, a 1911. u osnivanju Hrvatske radničke knjižnice i čitaonice »Balkan«. U tim društvima obavljao je poslove tajnika i računovođe.

God. 1912. u USA je bila osnovana velika politička organizacija hrvatskih iseljenika pod imenom »Hrvatski savez«.¹

Dojčić je mnogo nastojao oko toga da se neka politička neslaganja među Hrvatima u Kenoshi uklone. U tome je uspio kad mu je pošlo za rukom da osnuje granu »Hrvatskog saveza« u Kenoshi. Na sastancima prilikom osnivanja te grane mnogo se raspravljalo o političkim prilikama u domovini. Tada je bio i izabran odbor od četvorice tvorničkih radnika za sabiranje novčanih prinosa namijenjenih hrvatskim opozicionim strankama. Uz Stjepana Dojčića bili su još izabrani Valent Šantek,² Josip Babić i Ubojčević. Kad je odbor sakupio 163 dolara, zaključeno je da se imena darovatelja objave u listu »Hrvatska Zastava«, koji je izlazio u Chicagu, i to s popratnim člankom. U tu svrhu Dojčić je napisao članak: »Hrvatskom narodu za potlačenu do-

¹ O značenju i ulozi »Hrvatskog saveza« napisao sam članak u Iseljničkom kalendaru Matice iseljenika Hrvatske za g. 1968.

² Delegat za Kenoshu na osnivačkoj skupštini »Hrvatskog saveza«.

movinu».³ U članku se najoštrije osuđuje politika Beča i Pešte prema Hrvatima. Pojedini pasusi iz članka dragocjeni su za objašnjenje Dojčićeve akcije, zato što on u njima iznosi svoje mišljenje o sredstvima kojima treba rješavati hrvatsku političku krizu. »Hrvati u Americi — pisao je — Vaša je sada dužnost svim silama raditi da se što učini za slobodu domovine. Mi smo morali teškom tugom ostaviti svoj mili dom i rod i ići u svijet tražiti hljeba, dok bi ga mogli doma naći kad bi Hrvatska bila slobodna. Tvoji dušmani ne misle na tebe, ne vode računa o tebi, oni misle da si se izgubio u moru tuđinstva i da te prožderao pohlepni kapital [...] Čuli smo kako je vatreni Hrvat Luka Jukić odapeo tane na banditu koji je odavno već zaslužio, ali na nesreću ga nije pogodio. Taj vatreni Jukić nam je pokazao kako moramo raditi u buduću... pa neka nam dobro bude u pameti da se sloboda ne daje na tanjuru kao lovor vijenac od grješne Austrije... Memorandum braće iz domovine nije glas vapijućeg iz pustinje već je ovdje pao na dobro tlo. Danas ne upriličuju protestne skupštine samo velike kolonije koje broje na hiljade Hrvata i Srba već i najmanje su digle svoj glas protiv huljama, tiranima XX vijeka... Dole barbarstvo, smrt i ništa drugo tiraninu XX vijeka, smrt Cuvaju, dolje s apsolutizmom...«

Dojčić je redovito učestvovao u svim hrvatskim manifestacijama i skupštinama koje su se održavale u Kenoshi. Mnoge skupštine je i sam sazivao i bio na njima jedan od govornika. Kada su na početku 1912. braća Stevo i Mirko Seljan, obilazeći hrvatske kolonije u USA, boravili u Chicagu, obratio im se Dojčić s pozivom da i u Kenoshi održe predavanje o svojim putovanjima. Predavanje je održano 5. svibnja u »Germania Hall-u«. Zahvaljujući braći Seljan na predavanju, Dojčić je između ostaloga rekao: »U njihovom je predavanju jedan veliki manifest za potlačenu i poniženu domovinu, danas kada nemamo više zloglasnog tiranina Cuvaja, već je imenovan komesarom, da nam još više može tlačiti braću...«⁴

Dojčićevi radikalni pogledi na prilike u Hrvatskoj sasvim su odgovarali shvaćanjima hrvatske političke emigracije, koja je u to vrijeme uspjela ući u vodstvo svih značajnijih hrvatskih političkih i humanitarnih organizacija u USA. Ta emigracija je nastojala da na širokom političkom planu aktivira oko 400.000 hrvatskih iseljenika i od njih stvori važan faktor u političkom životu Hrvatske. Režim u Hrvatskoj bio je svjestan te činjenice. »Narodne novine«, nastojeći naći nekakvo opravdanje za Dojčića, zabrinuto pišu: »...Savršeni primjer takovog američkog odgoja je nesretni Dojčić. Otišao je u Ameriku kao mlad i nepokvaren, pače idealan mladić... ne pije, ne puši, nego svoju zaslužbu žrtvuje za knjige i novine, pače ustraja knjižnicu. Ali tim svojim radom zapadne u krug nesavjestnih ljudi, njihove ideje, misli i planovi nailaze u njemu na živi odjek, a u tome ga još više podpiruje štampa... neiskusni i naivan vjeruje tim ljudima, postaje magloviti 'revolucionarac' — ruši vladare cijele monarhije i konačno čitajući o Jukićevom atentatu osjeća u sebi dužnost, da i on spasi 'podjarmljenu domovinu' umorstvom glavaru zemlje... Zato je naša velika narodna dužnost, da tome pitanju i

³ Članak nije bio odštampan. Njegov sadržaj našao se među dokumentacijom sa Dojčićeva procesa u Historijskom arhivu u Zagrebu.

⁴ Ibid.

tim pojavama posvetimo našu pažnju, te bi se morala sva naša javnost... za rješene njegovo založiti: da se nađe zgodan način, kako bi se američki Hrvati rješili ovakovoga vodstva, ovakovih političara i prosvjetitelja.«⁵

Dojčićev atentat naišao je na širok odjek u hrvatskoj javnosti u Americi. Njegov individualni čin samo je odraz rapoloženja u najvećem dijelu hrvatskih iseljenika; oni su osjećajem i željom bili uz Dojčića, koji na suđenju otvoreno ističe da je javno mnijenje među našim ljudima u Americi neprijateljsko prema Monarhiji, a svi, pa i on sam, žalili su što Jukićev atentat nije uspio. Državni odvjetnik Ivan Mesarić u svojoj optužnici doslovno je rekao »da se ne može oteti sumnji, nije li optuženi imao sukrivaca. Listovi optuženikovih kumova [...] očito gotovo to dokazuju, da su ako ne u ostalim američkim krajevima, a to barem oni u Kenoshi znali, po što je Dojčić otišao u Hrvatsku... Nu kada i ne bi imao materijalnih sukrivaca, ima ih on u moralnom pogledu. Poznato je naime, da u Americi razna društva, pod vidom širenja prosvjete i humaniteta, šire razvratne ideje, prikazujući razne političke događaje u krivom svjetlu i uzgajajući fanatike. Napose se u tom razvratnom djelovanju ističu novine, koje bune protiv našeg ustavnog poretka i propagiraju uniju balkanskih naroda. **Žrtva tog milieua jeste i optuženi Dojčić**, koji je pod dojmom tog pisanja i sam zašao na stranputicu. Sudjelujući aktivno u agitaciji među američkim Hrvatima odlučio se je na zločin atentata, kojeg je u Americi zamislio, a u Zagrebu izveo.«⁶

Na upit suca da li je dopušteno ubiti čovjeka, Dojčić odgovara potvrdno, ukoliko se to odnosi na ličnost komesara, ističući da »je to mnijenje u Americi, za mnom stoji 500.000 ljudi. Ja nisam zadnji.«⁷

Hrvatska iseljenička štampa bila je na strani atentatora. »Hrvatski Svijet«, glavno glasilo »Hrvatskog Saveza«, u članku »Čast vam i slava«, pišući o Dojčićevu i Jukićevu atentatu kaže: »Nek nas proganjaju, tlače, neka otvaraju tamnice, ali ih nemaju toliko, da u nje zatvore sve one, koji onako misle, kao Luka i Stjepan, jer mi im poručujemo, da su svi poštene Hrvati u Americi onakvi urotnici i zločinci, kakav je Jukić i Dojčić«⁸ List »Zajedničar«, glasilo »Narodne Hrvatske Zajednice«, detaljno je obavještavao svoje čitaoce o Dojčićevu atentatu i suđenju i pri tom potpuno stao na stranu Dojčića. »Zajedničar« apelira na »Hrvatski Savez« da pokrene akciju oko sakupljanja sredstava za Dojčićeve odvjetnike, a također i sredstava koja bi trebalo poslati Dojčićevoj majci. List izričito poziva: »A mi svi, koji smo u Hrvatskom Savezu i izvan njega, mi svi koji hrvatski osjećamo i čuvstvu-jemo dajmo doprinesimo svoj obol za ovu svetu narodnu stvar.«⁹

»Hrvatski Savez«, dosljedan svojoj politici direktnog potpomaganja protuaustroougarskih istupa u Hrvatskoj, angažirao se i u finansiranju obrane Stjepana Dojčića. Predsjednik »Hrvatskog Saveza«, don Niko Gršković,

⁵ Narodne novine, Zagreb 7. IX 1913, br. 213.

⁶ Narodne novine, 25. IX 1913, br. 220.

⁷ Hrvatski Pokret, Zagreb 25. IX 1913, br. 220.

⁸ Ibid. (Citat iz obrane odvjetnika dr Stjepka Španića.)

⁹ Zajedničar, Pittsburgh, 10. IX 1913, br. 36.

obratio se I. Lupisu Vukiću, novinaru i poslaniku u Dalmatinskom saboru, da pronade odvjetnike optuženom Dojčiću. Lupis je to učinio i posredstvom dr. Jokovića našao dr. Stjepka Španića i obvezao se da će mu »Hrvatski Savez« i zahvaliti i troškove platiti.¹⁰

Na zboru »Hrvatskog Saveza, održanom 29. i 30. listopada 1913. u Pittsburghu, jednoglasno je prihvaćena rezolucija koju je podnio delegat iz Chicaga Rev. Relić. Njome je osuđen nepravedan i protuzakonit postupak zagrebačkog suda koji je Dojčića osudio zbog smetanja javnog mira i uvrede veličanstva što je on u Americi učinio. U rezoluciji se konstatira: »Stjepan Dojčić, član 'Hrvatskog Saveza', koji je pokazao, da je pripravan da život svoj žrtvuje za slobodu domovine, i koji nepravedno osuđen trpi radi svojih osjećaja za domovinu, proglašen je začasnim članom 'Hrvatskog Saveza'. Na zboru je donesen prijedlog da se osnuje zaklada u koju će se sakupiti novac, koji će se dati Dojčiću kad bude opet na slobodi, kao dar američkih Hrvata.«¹¹

Dojčićev atentat u uskoj je vezi s Jukićevim ne samo zato što su oba atentatora bili potaknuti na svoj čin istim političkim prilikama u Hrvatskoj nego i zato što je Jukićeva akcija bila Dojčiću putokaz da učini ono što Jukiću nije pošlo za rukom. Ovo proizlazi već iz dosadašnjeg izlaganja. Da o tome nema sumnje, jasno se vidi iz presude zagrebačkoga Sudbenog stola: »Optuženi Stjepan Dojčić priznaje sam čin te navodi u svoju obranu da je bivši u Americi pratio razvoj političkih prilika u Hrvatskoj a naročito od uvedenja kr. povjereništva pa da je nakon neuspjelog atentata poduzetog po Luki Jukiću odlučio vratiti se u domovinu i izvršiti umorstvo na osobi kr. povjerenika bez obzira na ličnost koja tu čast obnašala bude«.¹²

Dojčićev atentat nije bio namijenjen barunu Skerleczu kao osobi, nego kao predstavniku institucije komesarijata. Zato se taj atentat ne smije uspoređivati s atentatima koji su bili upereni protiv osoba od uklanjanja kojih se očekuje preokret u određenom pravcu. Dojčić je došao iz Amerike da pogodi sam komesarijat, a Skerleczeva osoba mu je bila irelevantna. Dojčić je to

¹⁰ Hrvatski Glasnik, Chicago, III, 27. VII 1922, br. 30, »Ratna zapamćenja 1914—1918«. Na istom mjestu Lupis spominje reagiranje američkih Hrvata na Jukićev atentat. Navest ćemo Lupisove zapise zato što nam oni koriste pri rasvjetljavanju Dojčićeve akcije: »Koli sa Krešićem toli sa Grškovićem najviše se dopisivah za vrijeme Cuvajeva režima i Jukićeva atentata. Stariji iseljenici bi se morali sjećati velikih agitacija i protesta među Hrvatima u Americi uperenih protiv mađarskih nasilja u Hrvatskoj. Sabirali se prinosi na sve strane i šiljala pomoć opozicionim strankama u Hrvatskoj. . . Jukićev atentat je bio iskorišten u svrhu sisanja revolucionarne misli do najvećeg stepena. Ja sam o Jukiću napisao takav vatrean poziv u 'Hrvatskom Svijetu' u svrhu sabiranja prinosa za Jukićevu majku, da je isti donio preko 1200 dolara. To je za ona vremena bila znatna svota. . . znam za sigurno da je 'Hrvatski Savez' šiljao novčanih pomoći za utamničene đake u Splitu (za Tina Ujevića; I. Č.) i Zagrebu. . . Kada je Jukić bio sa drugovima u Zagrebu u tamnici, bio je u njoj u isto vrijeme i Stjepan Radić. Pošto je Radića češće posjećivala žena, udesismo da se preko Radića i žene — iz Dalmacije — mogu dopisivati s atentatorima i Jukićem. Ovi su u tamnici pisali dopise i pjesme, što je sve preko Radića dolazilo u moje ruke, a ja prosljeđivao u Ameriku, da bude objelodanjeno u 'Hrvatskom Svijetu' u New Yorku.

¹¹ Zajedničar, Pittsburgh, 5. XI 1913, br. 44.

¹² Historijski arhiv u Zagrebu, dokumentacija sa suđenja Dojčiću.

opravdavao na taj način što je tvrdio da treba ubiti svakog kraljeva komesara, pa kad se više ne bi mogla naći osoba za taj položaj, onda bi se u Hrvatskoj opet moralo uvesti ustavno stanje.¹³

2. Atentat Stjepana Dojčića imao je širok odjek ne samo u Hrvatskoj nego i u čitavoj Austro-Ugarskoj. Neizvjesnost koja je tada vladala u rješavanju hrvatskog pitanja, potpuna skučenost javnog života, onemogućavanje svake slobodnije diskusije o aktualnim političkim pitanjima, stroga preventivna cenzura — sve je to pobuđivalo dojam u širokim narodnim slojevima da se u hrvatskom pitanju ne misli ni na kakvo ozbiljno rješenje. U Hrvatskoj je zbog toga vladalo veliko nezadovoljstvo koje nije proizlazilo samo iz prilika izazvanih uvođenjem neustavnog stanja i komesarijata nego i iz čitave politike koja se već više desetljeća u Hrvatskoj provodila. S toga stanovišta treba promatrati i pojavu atentata u Hrvatskoj. Možda je komesarijat bio samo neposredni povod atentatorima, no njegovim ukidanjem nisu nestajali uzroci koji su doveli do politike atentata. Značajna je i činjenica da se atentatori regrutiraju iz najširih slojeva naroda koji sve više osjeća da je hrvatsko pitanje njegovo vlastito pitanje. Tek ako se ovo ima na umu, možemo se osvrnuti na shvaćanja koja su se pojavila u povodu atentata. Potrebno je to zato da danas iz povijesne retrospektive lakše ocijenimo kakav je domašaj atentat imao na tadašnje političke prilike u Hrvatskoj i da što objektivnije ocijenimo pojedina shvaćanja o Dojčićevu činu.

Sam kraljevski komesar Skerlec izvjavljuje nakon atentata: »Jučerašnji atentat mogu smatrati samo incidentom, koji se ni izdaleka ne može staviti u koju mu drago svezu u sadašnjim političkim prilikama u Hrvatskoj. Konstatirati takovu svezu, logički tim je manje moguće, što danas nema nikakve struje, niti koje političke skupine, kojoj bi jučerašnji događaj mogao ma u kom pravcu donijeti koristi...«¹⁴

Gotovo isto, ali s obzirom na ličnost interesantno, mišljenje zastupa i Khuen Héderváry: »Meni je hrvatska politika u tančine poznata, pak si ne mogu protumačiti, da bi atentat imao kakove sveze sa hrvatskom politikom. Atentat je djelo smušenog jednog čovjeka kao pojedinca, a ne može nikako biti odjek političkog mišljenja ni jednog dijela hrvatskoga naroda.«¹⁵

Pored spomenutih mišljenja, kojima se nastojalo obezvrijediti učinak atentata, javila su se u Ugarskoj neka radikalnija nacionalistička shvaćanja, kojima je Dojčićev atentat trebao da posluži kao povod za propagiranje politike čvrste ruke u Hrvatskoj. Značajan je uvodnik u »Budapesti Napló«, u kojem se pored mnogih prijjetnji kaže: »Vijest o atentatu kao da direktno provocira: prekinimo sa svim pomirljivim tričarijama oko pregovora i ispitivanja! Neka oružana sila uđe u zemlje družice i faktom oružja ponovno ustanovi teritorijalni integritet države Sv. Stjepana.«¹⁶

Treba priznati da je u Ugarskoj tada bilo i trezvenijih pogleda na stanje u Hrvatskoj. Tako »Magyarország« navodi da je na godišnjicu kra-

¹³ Na sudu Dojčić dobacuje: »Biti će više atentatora, nego komesara«. Hrvatski pokret, 25. IX 1913, br. 220.

¹⁴ Narodne novine, 19. VIII 1913, br. 190.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Hrvatski pokret, 19. VIII 1913, br. 190.

ljeva krunisanja 1912. Luka Jukić pucao na kraljevskog komesara Cuvaja, a godinu kasnije, na kraljev rođendan, Dojčić također na kraljevskog komesara Skerlecza. »Magyarország« ističe da iz ovih činjenica jasno izbijaju tendencije atentata. Zato list preporučuje da valja što prije vratiti Hrvatskoj potpunu ustavnost i sve građanske slobode.¹⁷

Za bečku politiku Dojčićev atentat je bio još jedan argument više da što prije treba srediti prilike u Hrvatskoj u vrijeme balkanskih ratova kad je na jugu Monarhije moglo lako doći do neželjenih komplikacija. To je i razlog što »N. Fr. Prese« u svom uvodniku vidi jedini izlaz u demokratskom rješavanju hrvatskog problema: »Atentat protiv baruna Skerlecza je znak, kako su opasni eksperimenti, kojima se uklanja ustavni život. Veliko političko uzbuđenje, koje vlada u Hrvatskoj, izbija kod ljudi, koji dovode u vezu stvarno s ličnim, u takvim djelima, koja moraju učiniti najžalosniji utisak. Unatoč svega toga što su sa strane Ugarske vlade učinjeni pokušaji oko rješavanja hrvatske krize, manifestiralo se uzbuđenje, koje vlada u narodu, opet jednim atentatom. Iz ove činjenice izlazi, da su potrebni najveći napori, da se dođe do definitivnog poretka u Hrvatskoj i da dosadašnji pokušaji kako bi se došlo do pomirljivih raspoloženja, u širokim slojevima, još nisu izazvali uvjerenje, da doista počinje u Hrvatskoj nova era. No ipak postaje uvjerenje da državni udari donose nesreću i da poremećenje javne pravne svijesti baca pojedinca s pravog puta... no iz takvih se eksplozija mirno mora zaključiti, da bi brza uspostava ustava u Hrvatskoj bila od najveće važnosti.«¹⁸

Od posebne je važnosti za ocjenu Dojčićeva atentata reagiranje javnosti u samoj Hrvatskoj. Treba odmah naglasiti da reagiranje nije bilo jednako u svim hrvatskim zemljama. Banovinska štampa nije pružila otvorenu podršku Dojčiću. Ona atentat osuđuje kao metod rješavanja političkih problema, ali uz to konstatira da je Dojčićev čin posljedica jednog neodrživog političkog stanja. Možda je kod dijela novina takvo pisanje bilo izazvano strahom od represalija, a možda i razlozima političkog oportuniteta. Sasvim iskreno je atentate kao sredstvo političke borbe osudio Stjepan Radić. Obraćajući se našoj javnosti, a napose hrvatskim iseljenicima, Radić piše: »Danas je za nas Hrvate glavna stvar znati i odlučiti, hoćemo li se i u buduće boriti samo javno i otvoreno zakonitim putem, ili ćemo se boriti potajno iz zasjede, atentatima ili revolucijom. Ovo su pitanje postavile naročito naše hrvatske novine, koje izlaze u Americi, ili da točnije kažem, naši ljudi u Americi, naročito naši novinari, tu su prevažnu stvar odmah na prečac riješili, da je nijesu prije ni raspravili, i to su je riješili tako, da se mi Hrvati u buduće imademo kaniti tobože dječinskoga zakonitog puta, pa da već jednom i mi moramo poći tobože jednim muževnim putem atentata i revolucije...«¹⁹ Opoavgavajući takve tvrdnje, Radić nastavlja: »Ni Jukić ni Dojčić nisu ni pošto nekakovi tobože rođeni revolucionarci, jer takovih rođenih revolucionaraca među nama Hrvatima nema, ako već uobće može negdje i nekome revolucije biti tobože u krvi. I Jukić i Dojčić postali su atentatori poglavito

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Hrvatski pokret, 19. VIII 1913, br. 190.

¹⁹ Stjepan Radić, Javna politička poruka probuđenoj seljačkoj braći naročito u Americi i po ostaloj tuđini, Zagreb 1913, 8.

pod vanjskim pritiskom. Jukić pod nagovorom i prezirom svojih mladih drugova, a Dojčić pod uplivom pisanja naših američkih novina. A podlegoše obojica tome vanjskom pritisku jedino zato, jerbo ih je obuzela luda misao, da se narodna sloboda i napredak može postići s kojim zajedničkim hicem iz revolvera...«²⁰ Prema Radiću, Hrvati nisu za atentate. Hrvatskoj su potrebni takvi ljudi koji mogu raditi, trpjeti i, nadasve, u zakonitoj borbi ustrajati. »Najljepša će naša osveta biti naša narodna sloboda i pravica, a to se dvoje može postići samo javnim i otvorenim prosvjetnim i gospodarskim i narodnim radom.«²¹

Mnogo odlučnije reagirala je u prilog atentatu hrvatska štampa izvan Banovine. »Crvena Hrvatska« piše: »Opće je zgražanje izazvalo pisanje zagrebačkih koalicionih novina (e jasle, jasle, na to oni misle! Op. ur.) kao što i činjenica, da su Dr. Lorković i Dr. Popović otišli u bolnicu, da u ime koalicije požale i osude atentat.«²² Zadarski »Narodni list« zaključuje s puno ogorčenja: »Prije nego li izrečemo sud o njegovom (tj. Dojčićevu; I. Č.) činu zapitajmo se: je li stanje u Hrvatskoj posljedica atentata, ili su atentati posljedica stanja? Po odgovoru na taj neumoljivi upit kvalificirajte i čin Dojčićev... Sve borbe za slobodu imale su i svoje žrtve. Dojčić nije zločinac, ni anarhista, on je žrtva. I pravo je rekao on: u Americi ima danas bezbroj Dojčića! Da ih ne bude, moraju se odstraniti uzroci, koji ih stvaraju...«

²⁰ Ibid. 43.

²¹ Ibid. 9. — Dojčić je po završetku rata izišao iz zatvora i u Zagrebu 1919. izdao knjižicu: »Tko je lopov?« U njoj je pokušao osporiti valjanost Radićeva mišljenja o atentatima kao i čitav njegov politički rad. Pri tom je bio suviše pristran, pa nam nije mogao poslužiti kao objektivan povijesni izvor u ovom radu.

²² Crvena Hrvatska, Dubrovnik, 23. VIII 1913, br. 34.

²³ Narodni list, 6. IX 1913, br. 72.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XIX—XX

1966—67

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje dovršeno 18. XII 1968.